

Értékválság és kultúra
Szeméttelep – Ócskapiac – Bolhapiac – Múzeum

Novák Anikó doktorjelölt
Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Modern Magyar Irodalmi Tanszék

A dolgozat célja Tolnai Ottó műveinek vizsgálata a kollekció logikája, a gyűjtőtevékenység és muzealizálás szempontjait figyelembe véve. A vajdasági szerző szövegtereiben a gyűjtés, leltározás meghatározó aktus, témaként és szövegszervező eljárásaként is tetten érhető. A modern szubjektum számára a kollekciók létrehozása, az olykor túlzásba vitt archiválás elemi ösztön, Boris Groys szerint a modern értelemben vett szubjektum pedig egyedül a gyűjtésen keresztül határozható meg. Ugyancsak Groys állapítja meg, hogy a modern értelemben vett múzeum a történelem szemétdombján keletkezett. Egyfajta válság, az ország széthullása, a rendszer elbukása eredményezte a muzeológiai érdeklődést a Szovjetunió értékei iránt.

A Tolnai-szövegekben nagy-nagy pontossággal rajzolódnak meg a gyűjtők különböző típusainak portréi, a guberálótól egészen a kiváló ízléssel megáldott műítészig. E típusok különböző helyszíneket feltételeznek, míg a guberáló inkább a szeméttelephez és az ócskapiachoz köthető, addig a műgyűjtő terepe inkább a bolhapiac és a múzeum. Bár az ócskapiacot és a bolhapiacot egymás szinonimáiként szokás használni, mégis érezhető egy árnyalatnyi különbség a kettő között.

A piacok, vásári forgatagok, keleti bazárok világa fontos helyszíne az irodalomnak, lehetőséget biztosítanak különböző kultúrák, embertípusok bemutatására. A bolhapiacokon felhalmozott régi tárgyakból pedig egy-egy letűnt kor teremthető újra, az Osztrák–Magyar Monarchia vagy éppen Jugoszlávia. E tárgyak valamiféle értékválság, devalválódás révén kerültek az ócskások gyékényeire, de felértékelődnek amint egy értő gyűjtő megvásárolja és elhelyezi őket méltó helyükre.

Tolnai Ottó műveinek fontos gyűjtőhelyei a vakvágányok szemétlerakatai, az ócskapiacok, ahonnan az összeguberált, megvásárolt tárgyak a Homokvár entropikus múzeumi tereként is funkcionáló toronyszobájába kerülnek. A mindenholnan összeszedett artefaktumok a múzeumi tárgy szintjére emelkednek Tolnai Ottó szövegeiben, a kopott, régi hokedli természetes módon magasztosul múzeumi tárggyá. A régi tárgyak iránti rajongás egyszerre írható le a „Pompeji-effektus” (Hózsza Éva) és a „muzealizálás” (Andreas Huyssen) fogalmával. Míg az előbbi a tárgyak megtalálására, hamuból kikotrására, az elbeszélő nagyfokú érzékenységre vonatkozik, addig a muzealizálás a tárggyal való foglalkozás következő szintjét jelenti, beemelését az irodalmi műbe, költői kategóriává tételét, elhelyezését a Malraux „képzeletbeli múzeuma” nyomán megképzett „imaginárius múzeumban”.

A „Pompeji-effektus” inkább a guberáló alakjához köthető, míg a muzealizálás az alkotóként fellépő kollektor, a kusztosz tevékenysége. Tolnai Ottó is éppen e két fokozatot emeli ki, önmagát a guberálóhoz, a lomtalanítóhoz érzi közelebb, majd a gyűjtő fokozat átugrásával jut el a következő fázishoz, műgyűjtőként, műítészként, a Homokvár toronyszobájának kusztoszaként identifikálja magát.

Ahogy a gyűjtők különböző típusai, úgy a gyűjtemények különböző fokozatai is tetten érhetőek a Tolnai-művekben. Baudrillard hangsúlyozza, hogy a kollekció fogalma nem azonos csupán a felhalmozással, a colligere jelentése kiválasztani és egymás mellé rakni. „A kezdeti stádium az anyagok felhalmozása – régi papírok összehordása, élelmiszerek készletezése: félúton az orális bekebelezés és az anális visszatartás között –, ezt követi az egyforma tárgyak sorozatba rendezése. A gyűjtemény már a kultúra felé mutat: különböző tárgyakra irányul, amelyeknek gyakran kereskedelmi értékük van, s amelyek egyben a létfenntartás, az üzlet, a társadalmi rituálé, a kérkedő magatartás, mutogatás »tárgyai« is – sőt

talán még jövedelemforrások is. Ezek a tárgyak szándékoknak felelnek meg. Anélkül, hogy megszűnnének egymásra utalni, társadalmi külsődlegességet, emberi kapcsolatokat visznek bele ebbe a játékba” (Baudrillard). Tolnait különösen felvillanyozza a gyűjtők szakosodása, de sokkal izgalmasabbnak tartja a dolgok felhalmozását, a gyűjtemény káosz-állapotát.

A felhalmozott tárgyakhoz való viszonyulás felveti a gyűjteményi érték kritériumának kérdését. E problémakörrel hosszán értekezik Boris Groys A gyűjtemény logikája című könyvében, és e tekintetben releváns Arthur C. Danto A közhely színeváltozása című művészetfilozófiai munkája.

Tolnai Ottó műveiben igen fókuszált probléma, vizsgálatra érdemes az a folyamat, amelynek során a szemétből művészet születik. A banalitások színeváltozása révén jutunk el a szemétdombtól a múzeumig. Tolnai szemétből alkot olyan entropikus múzeumi teret, amelyet Groys a modernizmus legnagyobb és lényegében egyetlen műalkotásának tekint. Az értékválság így válik értékteremtő jelenséggé.